2)

THOMAE VALPERGAE

AD AMPLISSIMUM VIRUM

LUDOVICUM

ARBOREUM GATTINARAM DE BREME

EQUITEM INSIGNIS ORDINIS CORONAE FERREAE

IMPERATORI IN REGNO ITALICO A STIPE DISTRIBUENDA

PRAEFECTUM SACRIS AULICIS INSTITUTIONIQUE EPHEBORUM ETC.

EPISTOLA ALTERA

AD CRITICAM PERTINENS LITERARIAM

LUDOVICO DE BREME

THOMAS VALPERGA S. D.

Nullam puto suaviorem animo percipi voluptatem posse, quam quae in cogitatione est hominis, qui amore quum flagret, aliquid mente agitat atque enititur opera, quod ei fore, quem diligit, pergratum confidat ac perjucundum. Tu vero exultare adeo iis literis mihi visus es, quas edidi ante epistolam Horatii ad Augustum, ut exiguo licet munere haud parum tibi me speraverim gratificaturum, si alias ad te darem ejusdem artis ac disciplinae.

Quamquam, ut hinc incipiam, Ars, quae Critica nunc vocatur, subtiliter si disputemus, per se ac peculiaris nulla est. Neque enim

doctrina ulla commentorum mendacium credulitate atque opinionum aberrationibus, sed una veri cognitione ac judicio perficitur. At quum initio oporteat discentem credere, idque diu praecipue usu veniat in comparanda, quae proprie dicitur, Literatura, eruditionis ac judicii studia, aliquamdiu disjungenda temporibus, etiam nominibus distincta sunt. Idque inde commodi consecutum est, ut quae propemodum infinita rerum ac verborum scientia paucos erat allectura, qui Grammatici quamvis doctissimi titulo vellent insigniri, turba cultorum celebretur ingenti, qui se Criticos laudari avent. Hoc enim vocabulo non laus videtur spectata memoriae in multiplici apparatu atque instrumento doctrinae, sed in hujus usu celeritas mentis et acumen, unde existit sollertia judicandi: quae propterea commendatio habetur ingenii praestantioris. Hac igitur ut facultate inclarescant, ubique multi dant operam, quorum pars

magna nunc, praecipue in Germania, emendandis incumbunt Scriptorum illustrium libris, non inutili jam plane industria, si teneant modum; neque enim jam nulla supersunt corrigenda vel in editionibus accuratissimis: sed valde profecto metuendum est, ne multo plura inferant antiquitati vulnera, quam sanabunt.

Nam nemo doctus adeo, experrectaque semper est mente ac prompta et memori, quin interdum aliquid eum fugiat, quod erat alicubi animadvertendum ad rectam verborum interpretationem et judicium dictionis haud improbandae. Facile autem intelligitur saepius multo quemvis offensurum in vero antiqui Scriptoris contextu, quam in eo, quem recens Criticus instituerit. Is enim quidquid spectaverit aliquando minus obvium erudito cuique, monet in adnotatione: unde consequitur plerosque jam, tot post criticas recensiones libri, quem suscipiunt

emaculandum, saepius lapsuros novando ex conjectura aut leviore auctoritate, quam rectam lectionem restituturos, ubi novando anterior doctus editor lapsus est. Cui malo ut, quoad poterit, occurratur, operae pretium existimo facturos quicumque periculum ostenderint exemplis memorandis.

Aliquot igitur afferam: atque a loco libet ordiri, in quo vis quidem ad argumentum exigua est, at suavitas et gratia in primis digna, cui consulatur; et in eodem Valarti Horatio invenitur, unde tota ducta est disputatio epistolae prioris ad te meae. Ibi libro III, od. IX, 5, leges

*Donec non * aliam magis*
Arsisti.

Asteriscus indicium adnotationis est, quae reperitur pag. 305.

IX. 5. *Aliam*, sic melioris notae Codd.
Alii, *aliâ*.

Nimirum, ut fit, melioris notae hic Valarto

codices illi sunt, quorum hic praetulit scripturam. Nam longe plures antiqui et boni habent *aliâ*. Quod vel ex Bentlejo cognosces, fatente his verbis :

Alia, editiones priscae et plerique codices.

Quamquam et ipse in textu *aliam* posuit : quia quum ad significationem incensi amoris ARDERE ALIQUO *vulgaris constructio* sit, ARDERE ALIQUEM, *figurata*; vulgarem librariis deberi verisimilius est, et facilius litera M ante eamdem alteram amitti potuit quam addi.

At notiora equidem ac magis trita pro rarioribus ac minus notis librario facile tribuam. Verum enim vero cui, Poëtas latinos qui aliquos legat, non in promptu est illud Virgilii,

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,

ex quo *ardere* cum quarto casu vel pueris notum? Illud potius, postquam recte loqui latine vulgo desitum est, ignotum librario alicui fuit, potuisse optime Virgilium scribere

Formoso pastor Corydon ardebat Alexi,
Deliciis domini,

quamvis maluerit, quod Graeci magis erat saporis. Quod tamen haud arbitror factum ut idem exprimeret, quod Moschus VI, 3, collatus a Fulvio Ursino. Ut enim verbo redderet φλέγειν, convertere poterat:

Pulcher pastorem Corydona urebat Alexis.

Sed quidquid Maro spectaverit, ejus versum qui teneret memoria, male doctus aliquis potuit in libro, quem describebat, Horatii, mendosum censere τὸ ALIÂ . . . . ARSISTI.

Atque haec mihi veri simillima origo est lectionis *aliam*, quam probabilem nego primum quia Flaccus alibi de amantibus *ardere* semper vel absolute adhibuit, ut IV, IX, 13 de Helena, quae *arsit* mirata comptos crines aurumque illitum vestibus adulteri, vel cum sexto casu, ut II, IV, 7, *Arsit Atrides . . . Virgine raptâ*, et Epod. XIV, 9.

Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
Anacreonta Teïum.

Quo argumento efficitur non quidem nusquam eum potuisse quartum casum praeoptare, sed credibile non esse id ab eo factum ubi minime conveniebat. Jam hoc interest in usu verbi cum alterutro casu, quod cum sexto Romana locutio est, cum quarto peregrina; quam optime ideo usurpes quum te poëtam vis profiteri. Itaque recte Maroni placuit, ubi ipse vates loquebatur. Ast ubi Horatius blandientem sibi imitabatur amasiam, tunc sermonis erat usus nativi, non docte quaesiti atque insolentis vulgo. Quod vero alterum argumentum est vel certius mihi, litera mugiens in fine dictionis M (V. Quintilianum, XII, 10) a poëta non fuit adsciscenda quo loco et videret inutilem, et verborum studiosissime blanditias quaereret, sonorumque suavitatem. Quae quum mirifica planissime sit in ode totâ, compara modo

prolatam ore Italico utramque lectionem (Gallico enim *am* est vocalis *an*, non syllaba scribenda *ame*)

Donec non alia magis
Donec non aliam magis

senties non sine flagitio finale *m* ante *magis* obtrudi. Et nihilominus jam ante Valartum cum Bentlejo in hac lectione consenserant Cuningamius et Sanado, quamvis ille Bentleii praecipuus obtrectator, hic poëta latinus minime contemnendus.

Sed ut superius ajebam, nemo est quem non interdum aliquid fallat in libris castigandis. Itaque exemplum secundum suppeditabit summus ille, omniumque felicissime in hac palaestra versatus Nicolaus Heinsius, *Ovidii*, Jo. Aug. Ernesto laudante, *sospitator unicus.* Is initio Metamorphoseon, ubi legebatur *Ante mare et terras*, edidit *Ante mare et tellus*, codicis unius vel fortasse alterius auctoritate, nempe ut sententia eadem omnino

sit, quam idem vates expresserat in l. II. Artis amatoriae v. 467,

Prima fuit rerum confusa sine ordine moles :
Unaque erant facies sidera, terra, fretum.

Sed primum habes hic plurium numero *erant*, ut etiam I.° Fast. v. 103 . . 106

Me Chaos antiqui (nam res sum prisca) vocabant.
Adspice, quam longi temporis acta canam.
Lucidus hic aër, et, quae tria corpora restant,
Ignis, aquae, tellus unus acervus erant.

Illic autem singulariter libri omnes dant *erat*.

Ante mare, et terras et, quod tegit omnia, caelum,
Unus erat toto naturae vultus in orbe.

Deinde non simpliciter habes *Unus erat vultus*, quod praedicatum de tribus censeas, caelo, terra et mari, sed sermo de naturae vultu est, qui fuerit unus in toto orbe. Naturae autem vocabulo totum illud continetur, unde postea mare, tellus, caelum exstiterunt. Quare idem sic etiam dicitur, quod

versu

Unaque erant facies sidera, terra, fretum.

sed res disertius explicatur versu praemisso

Ante mare, et terras, et, quod tegit omnia, caelum.

Nempe quum haec adhuc non essent, tunc vultus naturae erat unus.

Contra, cui potest probari *Ante*, pridem olim, *mare, tellus, et caelum erat vultus naturae?* quod praecogites oportet, ut fuisse unum concipias vultum naturae mare, tellurem et caelum.

Hanc tamen quamvis inconcinnam scripturam ab Heinsio acceperunt Burmannus atque alii, quorum opera nunc ea vocari *vulgata* potest. Ajunt autem ideo praeferendam quia difficilior. Quod recte praecipitur ubi difficultas a recondita doctrina est sive rerum, sive linguae, at non eo pertinet ut si quid in membrana aliqua occurrit, quod quo subtilius interpretari contendas, minus expedias, id cupide arripias, habeasque a Scriptore ipso profectum; cui nihil est cur potius quam

librario tribuas, quod minus credibile sit ei placuisse quam librario. Atqui quum unius libri scribae extiterunt innumeri, ut Metamorphoseon, fieri vix potest quin aliquando, immo quin multoties eorum aliquis verbum mutaverit sive imprudens, sive etiam data opera, cujus verbi scribendi quae fuerit causa, nemo queat assequi conjectura. Non igitur dicam potuisse describentem idem spectare, quod Heinsius postea, quum potius putem incogitanti subvenisse, quod scripsit: tantum ajo potuisse quidem in libris quamvis multis Ovidii scripturam corrumpi modis omnibus, non vero ejus adeo nitidae, pellucidae ac facile fluentis venae verba esse, qualia hoc loco dedit Heinsius libris tantum non omnibus repugnantibus.

At nemo umquam Nasonem Heinsio melius novit. Hoc nemini putaverim magis persuasum esse quam mihi. Sed homo erat, atque, ut Homerus, nonnumquam ipse etiam

dormitabat, ut videre licet haud procul in eodem ipsius commentario, ubi ad v. 69 CAEPSIT pro *sepsit* esse autumat in marmore apud Gruterum p. DCCCXXXXIII, neque vidit legendum *carpsit*, una modo rescribenda litera R pro E exigui discriminis, quodque in lapide potuit vetustas abolere. Atque haec quamvis obvia emendatio Burmannum etiam fugit tomo II *Anthologiae Veterum Latinorum*, pag. 112, ad Epigramma CLIV, *Pedanae* ibi inscriptum, idem, quod habetur apud Gruterum pag. DCCCXLIII antiquis literis, formis autem minoribus hic dabo.

Ingratae Veneri spondebam munera supplex
Erepta, conjux, virginitate tibi.
Persephone votis invidit pallida nostris,
Et praematuro funere te rapuit.
Supremum, versus, munus donamus, et aram;
Et gratam carpsit docta Pedana chelyn.
Me nunc torquet amor; tibi tristis cura recessit,
Lethaeoque jaces condita sarcophago.

Nulla igitur magna nomina praejudicio nos teneant, inhibeantque sollertiae nostrae contentionem, aut vetent quidpiam contra suspicari.

Quod singulariter ut pergam opportunum demonstrare in veterum Scriptorum verbis male refictis, quandoquidem neque Graeca, mi Ludovice, tibi sunt neglecta, exemplum inde proferam omnium facile aptissimum consilio meo. Non enim unius est antiqui Scriptoris contextus, quem videbis corruptum iri, sed plurium quam decem, qui verba illa memorant a P. Mannuccio post Erasmum in *Adagiis* recensita (Venetiis a. 1585, col. 1257) Θύρας ᾽επίθεσθε βέβηλοι, solo in ultima voce discrepante nunc Suida, ubi (p. 427 tomi I. Cantabrigiae a. 1705) versus integer hic affertur.

Ἀείδω ξυνετοῖσι, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Sed quum hic idem versus a Stobaeo referatur (Sermone XXXIX, Basileae, a. 1549 p. 236,

vel Serm. CXXVII, Francofurti, a. 1581, p.386) et a Scholiasta Sophoclis ad v. 10 *Oedipi Colonei*, rescribenda etiam apud Suidam ultima vox est, ut apud ipsos legitur, βέβηλοι, non modo quia duobus testibus fidendum magis quam uni, sed quia praecedente casu tertio ξυνετοῖσι, proclivis librario erat lapsus ad eumdem casum in phrasi sequenti, cujus eum vis fugeret. Neque enim cuique statim sententia patet, quae postmodum elucebit, laudati hexametri, quem interim duobus latinis ita juverit explicare.

Cordatis canto: vestris, moniti este, profani,
Admotos par est vos auribus obdere postes.

Contra autem visum viris doctissimis, ubi in Orphicis legebatur

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐςί· θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι
Πάντες ὁμῶς.

scribendum βεβήλοις Πᾶσιν, quamvis πάντες, quod Justinus bis habet, semel Clemens, confirmet, quod praecedit, βέβηλοι, eodem

casu, quo venit apud eos, qui multo plures initium alterius versus non memoraverunt. Itaque βεβήλοις πᾶσιν editum in Orpheo J. Matthiae Gesneri, Lipsiae 1764, p. 357, quia nempe, ut ipse autumat, *sensus ipse βεβήλοις postulat*. Nihil ergo curavit, quod ipse in eadem adnotatione observat, *haud dubie* lectum βέβηλοι ab eo, qui locum constituit, ut est apud Eusebium. Et jam, quum Lucianum latine verteret, ubi verba tantummodo habentur θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι (edit. Amstel. 1743, t. 1, p. 537) erat ideo interpretatus *Valvis arcete profanos*. Ad quem locum adnotatio adscripta est Jo. Georgii Graevii, quam hic arbitror exhibendam.

» Θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι) *Fores occlude*,
» *profane*. Sic vertunt. Num profani occlude-
» bant fores ? Ejiciebantur voce praeconis
» ἑκὰς ἑκάς ἐστε βέβηλοι. Legendum ex Angli-
» cano codice θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις *fores*
» *occludite profanis*, hoc est a foribus removete,

„ nec admittatis profanos. Non nego tamen „ apud alios quoque Scriptores legi βέβηλοι, „ qui hunc versum laudant, ut apud Sextum „ Empiricum „.

Haec Graevius. Et jam Magnus revera Grotius in *Florilegio*, *tit.* de arcanis, *Paris. a.* 1623, p. 161, et 531, ubi versum attulit a Stobaeo tributum Pythagorae, eumdem, quem dixi emendandum in Suida Stobaei testimonio et Scholiastae Sophoclis, in eo βέβηλοι sententiae scripserat adversari.

Bonum ergo factum quod margini ejusdem Luciani loco citato adlita etiam est adnotatio Mosae du Soul, qui et a superioribus dissentit, et Ezechielem Spanhemium laudat, licet adhuc addubitantem (ad Callimachi Hymnum II, v. 2) et verba affert Galeni et Platonis praecipuae utilitatis ad veram interpretationem formulae, quae tot fefellit viros eruditissimos. Quae ut tota conspiciatur in luce neutiquam dubia,

meminisse primum juverit templorum θύρας fuisse fores, quae *extra aperirentur*, ut Romae privilegio paucae admodum virorum summorum, non valvas, quae revolverentur interius, ut ceterorum omnium (V. Plinium, Hist. Nat. XXXVI, XXIV, 6) Ἐπιτιθέναι autem non est *claudere*, sed *apponere*, *imponere*, *admovere*, et ἐπιτίθεσθαι, vi propria verbi medii, *apponere sibi*, vel *sui-met ergo*, ut Jason, quum cogitabat (Orphei Argon. v. 304)

> Πίστιν ἐφ' Ἡρώεσσι καὶ ὅρκια συνθεσιάων
> Θέσθαι,

meditatus dicitur, non ἐπιθεῖναι, sed ἐπιθέσθαι ἥρωσι πίστιν καὶ ὅρκια, rectissime, quia sibi consulens volebat admovere sociis vincula jurisjurandi. At qui alios jubeat ostio fores apponere, is activa forma (ut Ulixes, Od. Ψ, 194, Κολλητὰς δ' ἐπέθηκα θύρας) melius dixerit θύρας ἐπιτίθετε, vel ἐπίθετε, quam ἐπίθεσθε.

Jam βέβηλοι *profani*, qui sistebant se, continebantque ante ostium templi, quum fiebat

res sacra, non Deorum contemptores erant, sed obstricti vel maxime religione, qua se arceri credebant aditu, ipsoque aspectu sacrorum, quia vel adhuc ἀτέλεστοι, ἀμύητοι, non initiati, ubi caerimoniis locus esset arcanis, vel quomodocumque impuri, incesti, facinore aliquo aut contagione contaminati: qui majus hoc sibi piaculum putabant fore, si Fani transirent limen, aut sacra oculis usurparent antequam lustrationibus, precibus, hostiis, mystaeque alicujus ope ac fide scelera sibi sua labesque confiderent expiatas. Neque tamen ulla horum cogitanda est frequentia pro Fanis, quum nulla sacerdotii fuerit in veteri Graecia juris dictio, et scelesti plerique non ea sint religione ut se incestos velint publice confiteri. Erant tamen interdum aliquot extra bipatentes fores, qui nisi monerentur ante initium patrandae rei sacrae, ejus erant initium saltem vel nolentes conspecturi. Monebantur ergo ut apponerent pro se

ipsi fores, quae tantummodo admotae ostio, praecluderent sibi intuitum, non advenientibus aliis ingressum. Ejusmodi autem admonitioni verba non invenies aptiora quam θύρας ἐπίθεσθε βέβηλοι.

Contra vero si ostiarios cogitas, qui juberentur fores occludere, tunc praeterquam quod forma verbi medii minus convenit, addenda verbo non erat tertii casus vox βεβήλοις, inutilis, falsa, contumeliosa. Foribus enim occlusis non hi vel illi, sed omnes excluduntur; et quamquam idem est vocabulum, non eadem ejus est offensio ubi opportune adhibeatur iis appellandis, qui ante fanum consistant metu Numinum, quorum exposcunt pacem, atque ubi, nihil omnino quum doceat, non sine contemptu usurpetur eorum, qui non incesti modo, sed prorsus impii censeantur, inviti compescendi ne contaminent sacra.

Haec omnino veri similia mihi videntur,

ita quidem ut soluta hexametri conclusione verba solemnia habeantur βέβηλοι ἐπίθεσθε τὰς θύρας. *qui ante fanum statis*, in loco βεβήλῳ (extra τὸν βηλὸν) *admovete ostio fores.* Neque tamen hactenus disputata pertinent nisi ad originem probabilem formulae. Ejus enim usus, si quis revera olim fuit prima illa ac propria significatione, jamdiu nusquam ullus memoratur. De foribus veris templorum nusquam sermo, sed translata per tropum vox est ad aurium quasdam quasi fores. Neque enim in Mysteriis qui vere cecinisset, ubi nemo aderat non initiatus, exordio illo esset usus: Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐςί· *Queis fas, cantabo.* Neque se, sermonemque omnem a secundo statim versu ad Musaeum convertisset; quod Scriptoris consilium ac dolum prodit. Quum enim Musaeo illi fingit se canere Lunae et Eumolpi filio, quem vetus fama adjungebat Orpheo, argumentum id esse volebat, quo sui versus adjudicarentur principi illi vatum, Oeagri

filio et Calliopes, qui τελετὰς ..... κατέδειξε, *initiationes docuit*, ut verba usurpem Aristophanis, ubi subdit statim: Μουσαῖος δ' ἐξακέσεις τε νόσων καὶ χρησμούς. *Musaeus autem remedia morborum, et vaticinia* (*Ranae* v. 1065). Itaque illud itidem subdolum, quod clamat θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι πάντες ὁμῶς, quum nihil minus vellet quam aliquem a suis versibus sive legendis, sive audiendis absterrere. Simulata ejus admonitio fuit, ut arcanorum expectatio cunctos alliceret, et religiosa credulitate detineret. Expectationem enim commovebat simulata religio praemonentis omnes ut sibi caverent, ne quid aure animoque exciperent non satis reverenti ac pio. Obserandas potius esse aures quasi admotis foribus.

Praeter metaphoram igitur ellipsis in phrasi est vocis ὠσὶ, quam non omisit in Platonis *Convivio* (Lugd. p. 334) Alcibiades dicturus non enarranda nisi amore Philosophiae vehementer incensis. Quare, *Famuli*, inquit,

et si quis alius adest profanus et agrestis, fores bene plane magnas auribus apponite. Οἱ δὲ οἰκέται, καὶ εἴ τις ἄλλος ἐστὶ βέβηλός τε καὶ ἀγροῖκος, πύλας πάνυ μεγάλας τοῖς ὠσὶν ἐπίθεσθε. Ac similiter bis Galenus (Lib. XII *De usu partium corporis humani.* Basil. a. 1538, t. 1, p. 502) ὥσπερ οὖν τοῖς ὠσὶν ἐπιθέσθαι θύρας τοὺς βεβήλους κελεύουσιν ἐν τοῖς μυστικοῖς λόγοις, οὕτω κἀγὼ νῦν οὐκ ἀνθρωπίνοις νομοθετήμασιν, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἀληθεστάτοις τελῶν μυστηρίοις, θύρας ἐπιθέσθαι κελεύω τοῖς ὠσὶ τοὺς ἀποδεικτικῆς μεθόδου βεβήλους. h. e. *quemadmodum igitur in mysticis sermonibus profanos jubent apponere suis sibi auribus fores, itidem ego non humanis institutis, sed ipsis verissimis initians nunc mysteriis, fores apponere suis auribus eos jubeo, qui methodi apodicticae expertes, sunt his sacris profani.*

Patet igitur et Platonem et Galenum legisse in Orphicis βέβηλοι, primo et vocandi casu. Neque aliter Nazianzenus, qui, ubi puros ad Virginitatis laudes advocavit,

subdit (Parisiis a. 1611, t. II, p. 42).

Οἱ φθονεροὶ δὲ θύρῃσιν ἐπιφράσσοισθε ἀκουάς.

Invidi autem foribus obstruite vobis aures.

Atque alia sunt plura, quae lectionem confirment: sed jam puto neminem, qui haec legerit, addubitaturum.

Praestabit igitur ad aliud exemplum properare, quod quamquam non peraeque liquidae rationis ad causam obtinendam, suis me deliciis allicit ad ejus patrocinium integritatis. Ad hanc enim nihil pertinet si quid novatur in iis signis, quae non a Scriptore ipso, neque a priscis librariis apposita, arbitrii sunt editorum, ac recentis usus in oratione distinguenda. Una igitur virgula neglecta, insertoque signo! ea significatione, qua nuper admodum coepit in Graecis etiam adhiberi, versus describam 26-31 Idyllii XVIII Theocriti ab edit. Poëtarum Principum Henrici Stephani a. 1566, t. II, p. 233.

Ἀὼς ἀντέλλοισα καλὸν διέφαινε πρόσωπον,

Πότνια Νὺξ! ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος·
Ὧδε καὶ ἁ χρυσέα Ἑλένα διεφάινετ' ἐν ἡμῖν,
Πίειρα, μεγάλα· ἅτ' ἀνέδραμεν ὄγμος ἀρούρᾳ,
Ἢ κάπῳ κυπάρισσος, ἢ ἅρματι Θεσσαλὸς ἵππος.
Ὧδε καὶ ἁ ῥοδόχρως Ἑλένα Λακεδαίμονι κόσμος.

Atque interpretor:

Aurora os rutilum exoriens pulcherrima promit,
Nox veneranda, tua liceat quod pace profari,
Quale hieme abscedente nitet ver. Aurea sic se
Late Helena insignem nobis comitata ferebat,
Pulposa illa toris, procero et corpore, ut arvum
Rectus obit sulcus, sive ut cyparissus in horto
Ardua, quadrupedans aut Thessalus ad juga currus.
Sic Helena egregia decorat Lacedaemona forma.

Graeca omnino eadem plerique post Stephanum diu dedere. Mutarunt quidam in πίειρα, μεγάλα finale α in η, aut levius aliquid. Quamquam ἰῶτα subscriptum a quibusdam voci πιείρᾳ non levis momenti est ad interpretationem: sed eatenus leve, quatenus, ut interpunctio, nulli adversatur membranarum

auctoritati, quae pleraeque ἰῶτα ejusmodi ubique omittunt. Itaque primi, quos noverim aliquid audacter induxisse in contextum, sunt Reiskius a. 1766, Brunkius a. 1785, qui neque in eadem lectione consentiunt, nec recentiores habuere obsequentes. Quos inter laudandus mihi nominatim est Jo. Christian. Guil. Dahl, nuperus Theocriti editor, Lipsiae a. 1804. Hic enim, quum in adnotatione p. 266, tum in excursu p. 448-471, tot tamque varios memorat conatus novantium, quot vix credibile est paucos adeo versus potuisse vexari: neque tamen sua diligentia magis ipse verum vidit; ideoque ipse etiam textum refinxit conjectura.

Tot autem turbarum causa potissima est in verbis Πότνια Νὺξ, quae sum propterea fusius interpretatus:

Nox veneranda, tua liceat quod pace profari,

quum in Graeco tantum sit: *Aurora exoriens pulcro emicat vultu, Sancta Nox! sicut nitidum*

ver hieme remittente. Sic nimirum *nocte cedente* pulcra rutilat Aurora. Sed noctis mentio ita assimilatae hiemi, noctis cogitationem affert tetrae, inamabilis, aversandae, post quam propterea gratior advenit Aurora, ut post foedam molestamque hiemem ver. Recte igitur ab hujusmodi commemoratione se abstinent virgines Lacaenae, quarum erat officium Noctem illam nuptialem Helenae ac Menelai usque ad diluculum choreis atque cantibus celebrare: et quo loco sententia postulabat μετὰ τὴν νύκτα, religiosam usurpant Noctis appellationem Πότνια Νύξ! Quae mihi venuste videtur a Poëta excogitata religionis puellaris imitatio. Neque enim non in censu numinum erat Nox, quam hymno statim secundo Pseudo-Orpheus cecinit *Matrem Divumque, hominumque*; et adjuncti πότνια ea vis est, ut vel sine interjectione vocantis ὦ vocem optime significet hominis reverenter Deam aliquam appellantis, vel

quasi Deam.

Si enim ejus usum alium peraeque solemnem excipis, quo *matri* adjungitur, vix aliter quam vocativo casu a plerisque usurpatur. Atque in Theocriteis quum septies occurrat, semel tantum primo casu venit, Idyl. XVI, 36, sexies quinto, hoc nempe versu, atque Idyl. II. 43 et 164, XV. 80, XVI. 82, et Epig. XIII, 5. Et in Euripidis Oreste, ubi v. 174 habes Πότνια, πότνια Νὺξ, quum quater πότνια veniat, semper est casus quinti, versu nunc laudato, ac 213, 851, 1247. Itemque in Aristophanis Ἐιρήνῃ quater, semper vocative, v. 444, 519, 656, 975, in Hymno Callimachi in Dianam quater itidem, semper vocative, v. 136, 210, 225, 259. Est autem saepe obstupescentis quidpiam sive mirabile, sive inexpectatum, ut Theocriti Idyl. XV, ubi Syracusia Gorgo cum socia Praxinoë aedes ingressa Ptolemaei, admiransque aulaea, tapetes, vestes, infit, Cunichio interprete,

Cuncta equidem credo manibus perfecta Deorum.

Cui Praxinoë, v. 80, Πότνι᾽ Ἀθαναῖα!

Magna Minerva! manus quaenam illas texere? quisnam
Tam pulcris potuit pictor variare figuris?

Atque Antigone in Phoenissis, v. 109,

Ἰώ! πότνια παῖ Λατοῦς
Ἑκάτα, κατάχαλκον ἅπαν
Πεδίον ἀστράπτει.

Ah! Verenda filia Latonae Hecate, aeneus totus campus fulgurat. Itemque Achilles in Iphigenia in Aulide obviam sibi inopinanti videns Clitemnestram, v. 821,

Ὦ πότνι᾽ Αἰδώς, τήνδε τίνα λεύσσω ποτὲ
Γυναῖκα, μορφὴν εὐπρεπῆ κεκτημένην;

Pudor o verecunde, haud probis numen leve,
Quamnam hanc decoram conspicor viraginem?

Apostrophe igitur erat haec affinis Romanorum illis, *Dii immortales! Juppiter! Dii, vestram fidem!* etc.; quarum non est ratio ubique eadem, neque interpreti subtilius inquirenda.

Explicavi autem fortasse nimis anxie ac diligenter hoc loco, ne cui amplius repentina haec, mira, otiosa, aliena, inverisimilis videatur cantantium puellarum ad Noctem apostrophe, atque adeo quid in hoc contextu, praecedente Aurora, *Veneranda Nox* sibi velit, dici non posse. His enim verbis, quamquam non uno eodemque loco, Dahlius causam explicat, propter quam a vulgata lectione tot Critici discesserunt. Quorum aliquot afferam commenta, ut appareat eos non modo sine causa, sed infeliciter ingenium exercuisse in refingendo.

Reisckius in textu pag. 217 mutavit tantummodo καλὸν in τεὸν, atque tomi alterius p. 263 *constructionem* verborum hanc dedit: ἅτε, ὦ πότνια νὺξ, ἡ ἀνατέλλουσα ἠὼς διέφαινε τὸ σὸν πρόσωπον κ. τ. λ. hoc est *Quemadmodum, o Nox veneranda, oriens Aurora solet vultum tuum dimicare (radiis suis perforare, et diverberare) ineunte vere: ita spectabilis Helena inter nos*

(*vel e nobis*) *emicabat.* Ast Aurora emicans e noctis quasi sinu eleganterne graece dicetur διαφαίνειν τὸ πρόσωπον τῆς νυκτός; Et quae propterea grata advenit verno tempore, nonne brumali magis? Praeterquam quod *ineunte vere*, ἔαρος νέον ἱσταμένοιο, haud nitida in *periphrasi* ita foret involutum, qua hiems diceretur ἀνεῖναι τὸ ἦρ. Quomodo? Ubi equidem ἀνέντος censeo neutraliter usurpatum.

Brunkius Analectorum t. I. p. 334, secundo versu praeposito, dedit:

> Πότνια Νὺξ, ἅτε, λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος,
> Ἀὼς ἀντέλλοισα καλόν τοι ἔφαινε πρόσωπον·

et ad calcem tomi III, p. 80, *hanc*, ut ipse autumat, *elegantissimam et procul dubio verissimam emendationem* tribuit Jo. Bernardo Koehler, qui locum vertit: *Quemadmodum, veneranda Nox, vere ineunte, oriens Aurora pulchrum tibi ostendit vultum, sic et aurea Helena elucebat inter nos.* Sed sic etiam *ineunte vere* friget, et graeca ad verbum vertenda *quum hiems dimisit*

nitidum ver, lucide nequeunt explicari. Quare si libri omnes haberent, quod ne unus quidem, τοὶ vel τὶν ἔφαινε pro διέφαινε, equidem, versu primo sedi suae restituto, omissa tantummodo virgula post ἅτε, interpretarer: *Aurora exoriens pulcrum tibi ostendit vultum, o veneranda Nox, sicut nitidum ver hieme cedente.* Ast quanto praestat, quod simplicius, Auroram cogitare emicantem nobis, totique naturae, quam ostentantem se Nocti? Hoc tamen et alii arripuere; quos inter, versibus et ipse transpositis, Toupius rescripsit:

Π ότνια νύχθ' ἅτε, λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος,
Ἀὼς ἀντέλλοισα καλὸν διέφαινε πρόσωπον·

h. e. ἅτε ἡ πότνια ἠώς ἀνατέλλουσα διέφαινε τὸ καλὸν πρόσωπον τῇ νυκτί. Reliqua ordinanda, τοῦ χειμῶνος ἀνέντος τὸ λευκὸν ἦρ, jam dixi mihi minus videri probabilia. Priorum nihil eo loco venit, quo facilis elegantia posceret, ac vocis νυκτὶ dativi casus τὸ ἰῶτα per apostrophum abjicitur, quod solutae orationi haud concessum, raro

in ligata usurpatum, probari nullatenus potest, ubi procul adeo a verbo, a quo regitur, praecedit dativus casus.

Quare minus male, versibus suo loco repositis, et altero ἅτε inserto in priorem, Eldikius refinxit:

Ἀὼς ἀντέλλοισα καλὸν ἅτ᾽ ἔφαινε πρόσωπον
Πότνια νύχθ᾽, ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος·

Bindelmannus autem:

Ἀὼς ἀντέλλοισα καλὸν ἅτ᾽ ἔφαινε πρόσωπον
Πότνᾳ νύχθ᾽, ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνι ἀνέντι·

Qui postremus dedit, quod concinnum admodum videri in interpretatione possit, *Ut pulcrum vultum ostendit Aurora exoriens divae Nocti, ut ver nitidum hiemi extremae, ita* etc. Sed neque ejusmodi haec concinnitas est, quam voluerit poëta scite studens Lacaenas virgines imitari, et durum est Πότνᾳ νύχθ᾽, et nimis multa novantur nullo veterum librorum suffragio.

Aliam igitur viam ineundam censuit Dahl, qui propius multo veteribus adhaerens, conjecturamque Josephi M. Pagnini, in censu amicorum meo viri optimi ac literatissimi, secutus, edidit:

Ὧς ἀνατέλλοισα καλὸν διέφαινε πρόσωπον
Πότνια Νὺξ, ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος·

At Aurora sic facessit, atque una relinquitur Nox, quae sane pulcra admodum non numquam nitet. Sed quis propterea pulcritudini orientis noctis pulcritudinem assimilet puellae? Et qui transitus a noctis similitudine ad similitudinem veris! dum contra ubi ἀνατέλλουσα memoratur, ac deinde λευκὸν ἔαρ, memoratam ibi fuisse Ἠριγένειαν ipse nexus idearum suadet. Habes ἦρι pro *bene mane* in hoc ipso carmine, v. 39. Qui vero quaestus hac lectione comparatus est particulae ὧς desideratae adeo, ut propterea plerique, adjecta virgula post ἅτε, alteram hanc particulam a phrasi extrema referri mente ad initium jusserint

comparationi significandae, jam hic non quaestus foret, sed incommodum, postquam vis est percepta invocationis Πότνια Νύξ! Haec enim postulat ut oratio quasi admirantis habeatur, perinde fere ac si latine quis diceret: *Pulcro*, *medius fidus, emicat vultu exoriens Aurora.*

Omitto plura, ne tandem fastidias, quamvis minime fastidiosus, et ad versum quartum pergo, quem sum interpretatus:

> Pulposa illa toris, procero et corpore, ut arvum
> Rectus obit sulcus.

Inficetum putant multi laudibus Helenae adscisci: Πίειρα, μεγάλα, *succulenta*, *procera*; qui non cogitant verba haec esse Lacaenarum, quae quum ad Luctae laudem nudae cum adolescentibus in palaestra exercerentur, eam unice habitudinem membrorum totiusque corporis optarent atque suspicerent, quae in ludo athletico probari posset. Itaque virginem admirabantur πίειραν, non obesam, sed qualem illam perhibet Terentianus Chaerea

(Eun. II, III, 21) quam ipse, ut vidit, misere, perdite, impensissime adamavit.

CHAEREA.

Haud similis virgo est virginum nostrarum; quas matres student
Demissis humeris esse, vincto pectore, ut graciles sient.
Si qua est habitior paullo, pugilem esse ajunt: deducunt cibum.
Tametsi bona 'st natura, reddunt curatura junceas.
Itaque ergo amantur.

PARMENO.

Quid tua istaec? . . . . . .

CHAEREA.

Color verus, corpus solidum et succi plenum . . .

Nequaquam igitur nos, mutata interpunctione legentes πιείρα, jungemus cum ἀρούρα; nulli bono, etiamsi ubi textus noster habet ὄγμος, ibi scribatur κόσμος. Sed antequam de hac scriptura dicamus, interpretatio illustranda est vulgatae lectionis tria similia exhibentis :

ut arvum
Rectus obit sulcus, sive ut cyparissus in horto
Ardua, quadrupedans vel Thessalus ad juga currus.

Quae ne cui prorsus invenusta videantur, tres juverit similium species insignes memorasse, quarum prima cernatur in comparationibus *luculentis*, altera in *elaboratis*, tertia in *indicatis*. *Luculentas* voco, in quibus una cum simili aliquot ejus adjuncta haud parce, quasi in tabula, depinguntur ad ornatum totius carminis: *elaboratas*, quae in pluribus itidem cernantur adjunctis, sed queis totidem in re comparata exquisite respondeant, singula singulis: *indicatas*, quae id paucis tantummodo significent, in quo aliquid inest, quod similiter inest in re comparata. Primum genus, vere poëtici spiritus et venae de fonte Pegaseo, dummodo ne quid nimis, optime locum in quovis, quamvis sublimi carmine obtinebit; alterum, quod unice a multis nunc probatur, exquisita sua concinnitate in stilo mediocri, ornato, florido potest aliquando splendescere. Tertium non magis poëtarum est atque oratorum, quam

vulgi in sermone omni. Quare hoc maxime genere poëtam uti in imitatione decet, atque in poësi omni *Dramatica.* In qua quum verba saepe ad assimilationem pertineant ejus dictionis ac morum, quem poëta loquentem exhibet, duplex in ejusmodi poësi consideratio est *indicatarum* similitudinum ad earum judicium pulcritudinis, num comparatio pulcra sit ipsa per se, numque pulcre sermonem ejus referat, qui usurpaverit.

Jam carmen hoc de Helena, sive Theocriti est, sive alius cujusvis, moratam prae se fert imitationem vel magis quam pleraque alia Theocritea. Conscriptum enim sine dubio haud pauca saecula post Menelaum, vere nuptiale ejus haberi nequit. Neque, ut in Catulli sexagesimo secundo juvenes ac puellae tantummodo adsumuntur, ut canentium e certamine laus prodeat Hymenaei, sed totum propositum commento continetur Poëtae, qui puellas duodecim Spartae in primis

generosas confingit festam nuptialem noctem Helenae ac Menelai saltantes prope thalamum celebrasse, atque canentes, quae maxime sit verisimile succurrisse tunc puellis ejusmodi. Nobis igitur nunc norma *similium* non est a ludo literario petenda, sed a coetibus congressionibusque non ineptorum hominum, atque inde maxime, ubi haud rusticae mulieres, neque illepidae pigmentis verborum ingenii vim expromant ac dicacitatem. Eas facile animadvertes, ut novum aliquid mirumque dicant, *similia*, quae indicent, non in proximo quaerere, neque in rebus affinibus, sed in procul remotis atque alioqui maxime dissimilibus, in quibus, quod innuunt comparandum, non insit modo, sed multo magis conspicuum sit, ut in comparatione etiam habeatur hyperbola. Tunc itaque dissimilitudo comparandorum laudi potius quam vitio vertenda est, dummodo quod commune cernitur, comparatione

mirifice ac non inficete augeatur.

Atque haec universe dicta sunto, ut speciatim ad moratam imitationem deveniamus virginum Spartanarum, quae quum laudassent Helenae solidum corpus ac procerum, succurreretque in proceritate rectitudinem saepe desiderari, hac ut eximie insignem Helenam significarent, comparant sulco, in quo conferendo quamvis nulla sit habenda ratio ejus exilitatis, aliud nihilominus illae addunt simile, excelsam cupressum, quae quum nec ipsa proposito satis adhuc faceret, ut Helenam cogitaremus non modo non junceam, sed membris nitentem succi plenis, lacertisque turgidulis, vigentem, vegetam, validamque, equo Thessalo comparant. Tumque animadvertentes illud ἀνέδραμε, quod belle de sulco usurpatur, qui prorsum in directo conspectus, ἀναδραμεῖν, *sursum currere* quodammodo, et longe per arvum prosilire videtur, praesertim quum segetis ac plantarum

rectam seriem fert, animadvertentes, inquam, illud ἀνέδραμε non peraeque bellè inservire similitudini spectandae in equo, convenire autem in hoc tria similia, quod arvo decori est sulcus, ejusque recta series καλάμων ἢ καὶ ἀμπέλων, horto cupressus, equus currui; quidquid minus accurate videbatur expressum, ut poterant, castigantes, in laude multo latiore, quam coeperant, desinunt:

Sic Helena egregia decorat Lacedaemona forma.

Ὧδε καὶ ἁ ῥοδόχρως Ἑλένα Λακεδαίμονι κόσμος.

Quae si, quod vereor, fuse magis quam perspicue explicavi, ignosce, quaeso, ejusmodi quum sint, ut sensu Pulcri longe facilius quam praeceptis ac disputatione percipiantur.

Restat ut dicam de lectione, quae auctoritate confirmatur primarum editionum a. 1493, et 1495, in quibus est κόσμος, ubi Zacharias Calliergus (Romae a. 1515) primus edidit ὄγμος, ut equidem certum habeo, e manuscriptis, quos complures eum versasse,

ac bonae notae, vel inde patet, quod idyllia non pauca vulgavit primus, in ante editis non modo multa dedit meliora, sed lacunas explevit, et tomo altero scholia primus publicavit. Ὄγμος autem non ejusmodi vox est, quae potuerit facile venire illi in mentem, viderique obtrudenda, si membranae omnes cum Aldina editione obtulissent ἅτ' ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ: sed quae contra alicui profecto facile potuerit, ubi vetus codex haberet, offensioni esse ac damnari. Multos enim facile ratio fugit *similium* superius explicata; quibus propterea inficetum, absonumque videatur sulco Helenam comparari. Atque horum alicui ideo quaerenti vocem aliam, quae sententiae versuique satisfaceret, occurrit in versu altero subsequente κόσμος. Quod sane primo intuitu arridere adeo potuit, ut haec verisimilis omnino origo habenda sit lectionis Aldinae. Sed haec si probari statim potest a festinante, minus placebit, opinor, quo magis perpendes.

Nam si priora ad Helenam referes, ejusque validum corpus excelsumque produci quasi in conspectum cogitabis, atque exsurgere, ἅτε κυπάρισσος ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ ἢ κήπῳ, *ut in altum excurrit cupressus, decus arvo aut horto*, senties in his, alioqui minus pulcris, mentionem arvi non redundare modo, sed carere probabilitate. Cupressus enim, quam Lacaenae laudarent, non Americana certe erat, sed quales nostrae, quae in collibus laetius proveniunt, soloque non pingui atque udo, sed levi et sabuloso aliquantum, vel etiam lapidoso. Quare nusquam gentium conseruntur ad ornatum telluris arandae. Quo enim prolixiores exsurgerent, eo magis arvi proderent infelicitatem. Si vero, cum Reiskio, Brunkio, Valkenario, ipsoque Dahl, priora sequentibus jungens, legeris: Πιείρᾳ μεγάλα, κ. τ. λ, ut ordo verborum sit ἅτε κυπάρισσος μεγάλη ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ πιείρᾳ ἢ κήπῳ..., eorumque interpretatio : *Quemadmodum cupressus*

magna exsurgit, *decus arvo pingui aut horto .... sic rosea Helena decus est Lacedaemoni:* mentio arvi erit itidem inopportuna, cetera dilutiora; neque a *simili* augebitur laus Helenae. Longe enim praestantius ornamentum ipsa erat Spartae quam arbor una excelsa arvo pingui.

Quare hanc a Stephano lectionem fuisse contemptam haud equidem miror, sed a doctis nunc esse reductam quasi jure postliminii. Quamquam eorum, qui recipiunt, non pauci contextum, qui prodit ea recepta, non probant, mutantque alius aliter, ut Dahlius refert p. 466 et 467, cui, oscitanti credo, in mentem olim venerat legere, amphimacro intruso, p. 469, Πιείρᾳ μεγάλα ὡς ἄμπελος κόσμος ἀρούρᾳ, Adeo Literatorum nunc quorumdam exemplis ac disciplina permulti incenduntur ad ingenii contentionem in medicina librorum facienda ex conjectura.

Quod ut planius pateat breviore exemplo,

a versu trigesimo primo progrediamur ad ejusdem Idyllii 39.um

Ἄμμες δ' ἐς δρόμον ἦρι, καὶ ἐς λειμώνια φύλλα
Ἑρψοῦμες.

Curriculum nos mane novo, pratumque petemus.

ubi δρόμον habent libri omnes, et nihilominus δρόσον in textu ipso dat Dahlius p. 268, quia scilicet non ad cursum, sed ad flores legendos erant puellae abiturae. At videsis Pausaniam lib. III.° (ed. Lipsiae 1696, p. 241, et seq.) ubi multa de Δρόμῳ, quod Spartae nomen erat spatii, in quo Pausaniae adhuc aevo adolescentes ad cursum vires, contentionemque exercebant. *Dromo* tunc privati hominis proxima domus erat, ubi aedes olim fuerant Menelai. Haud longe a Dromo campus aberat, qui quasi euripo ambiebatur a circumfluis amnibus, et quia consitus erat platanis, vocabatur Πλατανιστᾶς. In eo solum virens, ac λειμώνια φύλλα, floresque credibile omnino est exstitisse vel ante Menelaum; a cujus domo

quum eo per Dromum esset iter, quid cogitare Poëta poterat aptius imitationi moratae puellarum, quae ad thalamum canerent Menelai, quam, quod dicunt:

Nos Δρόμον hinc oriente die, pratumque petemus?

Operi egregio *Voyage du Jeune Anacharsis*, auctore Joanne Jacobo Barthelemy, additae sunt tabulae, quarum N.° vigesima prima tentamen exhibet *typographicum* Spartae. In eo spatium, quod Pausanias, nescio quoties, vocat semper Δρόμον, communiore vocabulo scribitur *Hippodrome*, juxta quem domum invenies Menelai adnotatam n.° 25. Inde recta per Dromum videbis iter esse ad Platanistân. Neque tamen, haec si minus essent vera, minus pateret potuisse Lacaenas virgines ab aedibus Menelai diluculo, quacumque de causa aut opportunitate εἰς τὸν Δρόμον primum ire, quamvis ad flores festinarent, corollamque texendam. Et nihilominus tres jam laudantur contra δρόμον ad conjecturas

antesignani, Eldikius, qui ἐς ῥόδον, Koppiersius, qui ἐς δρόσον, et Is. Vossius, qui excogitavit ἐς δρυμὸν, quod probavit Reiskius, uterque literae υ mensuram negligens in eo vocabulo producendae.

Neglectum autem hunc rei metricae minus equidem ad indicium nunc memoro praecipitis levitatis, quam ut confirmem, quod initio dicebam, non esse Criticam ab arte quavis illa sejungendam, in cujus opere aliquo exerenda sit facultas judicandi. Quod etiam in emendatione veterum poëtarum perspectum est. Optimi enim Latinorum carminum editores et interpretes plerique suis ipsi Latinis versibus, quamvis alius alio magis, insignes extitere, Naugèrius, Pierius Valerianus, Faërnus, Muretus, Turnebus, Passeratius, Torrentius, Heinsii duo, Ruaeus, Sanado, Broukhusius, Burmanni duo, Vulpius, Santenius, etc. Ac facile profecto intelligitur universe ad censuram alieni

cujusvis opificii, ejusque partium vel minimarum, oportere ut recte ac scienter judicaturo eadem omnia in tempore veniant in mentem, quae fuerunt artifici animadvertenda, ut opus ex arte recte ac pulcre perficeret. Quae ut cito cuncta succurrant sola assuetudo facit in ipsa arte summa animi contentione multum diuque exercenda.

Quod in omnium levissima illa metricarum legum observatione ideo patet maxime, quia facillima etiam omnium eadem illa plerumque est. Qui versibus pangendis non indiligentem operam dederunt aliquamdiu, versum non perlegunt ejusdem generis quin pervideant rectene suis pedibus totus incedat; ac si quando syllaba occurrit, de qua dubitent, anxii, quanta sit, aut statim inquirunt, aut statuunt sibi postmodum inquirendum. Ceteri, quamvis quantitatem cujusque syllabae spectandam esse non nesciant, spectare facile obliviscuntur; ac proinde carmen fortasse

laudibus ad caelum extollent, quod claudicans ruit humi turpiter. Quod Algarotto accidit in epistola, alioqui docta valde atque illustri, *Al Signor Dottore D. Domenico Fabri. A Bologna. Berlino* 15 *maggio* 1750; ubi *distichon* affert Graecum Antonii Bergamini Vicentini, cujus Italici versus editi sunt cum versibus Andreae Morani civis ejus, Patavii a. 1701; idque *distichon* autumat *la più felice traduzione verso per verso e quasi parola per parola, che siasi mai veduta.* Interpretatio autem est Latini illius:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane;
  Divisum imperium cum Jove Caesar habet.

Νυκτὸς ὕει πάσης, ἐπάνεισι θεάματα πρωΐ·
  Ἥμισυ τῆς ἀρχῆς σὺν Διὶ Καῖσαρ ἔχει.

At *fatis* ingreditur *iniquis* ab amphimacro; τὸ υ in ὕω longum est. Poterat autem versui facile consuli scribendo Ὕει νυκτὸς ὅλης, vel, quod longe praestat,

Ὕει νύκτ' αὖ ὅλην, ἐπάνεισι θεάματα πρωΐ·

Ἥμισυ τῆς ἀρχῆς σὺν Διὶ, Καῖσαρ, ἔχεις.

ut lectioni consentiat, *cum Jove, Caesar, habes*, quam in alia ad te epistola commemoravi.

Sed jam Graeca nimis multa; et jam exiguum operae pretium foret plura congerere conjecturarum exempla, quas damnem, quum non a numero duci argumentum velim, sed ab adjunctis, quae demonstrant quam lubrica ea via sit ad Veterum emendationem. Quare finem equidem faciam, sed postquam exemplo ostendero non omnem omnino me respuere divinationem in emendando.

Siquidem mendum inesse verbis aliquando certum est, cui tollendo nullam opem libri afferunt: ut Lucani l. x, v. 473, ad quem adnotata doctorum omnium vide in editione Oudendorpii a. 1728, qui finem facit pronuncians *non liquere*, ut disertius adhuc a. 1740 Burmannus, subdens *me non expedio.* Verba autem sunt a superiore versu repetenda:

. . . . . Orator regis, pacisque sequester
Aestimat in numero scelerum ponenda tuorum,
Tot monstris Aegypte nocens.

Orator regis est *satelles regius* v. 468 missus *ad saevos famulos* Achillam ejusque Aegyptias copias; tametsi, ut Scholiastes adnotat, narratque Caesar, *de Bello Civili* l. III, CIX, duo fuerunt legati a rege missi ad Achillam, quos hic jussit interfici; quorum tamen quum alter accepto vulnere fuerit sublatus per suos, Poëta unum tantummodo, qui interiit, memorat, quod interfectus ita per summum nefas, ponendus erat in numero scelerum Aegyptiae gentis portentose nefariae. Lego igitur:

. . . . Orator regis, pacisque sequester
Est anima in numero scelerum ponenda tuorum,
Tot monstris Aegypte nocens.

aīa, *āa* in manuscriptis est *anima;* atque ubi in membrana, fortasse non satis nitide ac distincte, scriptum erat *estāainnumero*, haerens

aliquis, et dactylum in prima voce quaerens, legit ac descripsit *estimat*, quum diphthongos tunc scribae cunctas negligerent.

Neque mihi igitur videntur editores a conjecturis omnibus absterrendi, sed illud unice optaverim, quod Scriptoribus antiquis foret maxime salutare, ut multo majori in laude atque admiratione habeatur, qui plura primus explicat, quam qui mutat; quandoquidem eorum, quae plerosque etiam doctissimos fallunt, interpretatio ingenii opus est nihilo minus eximii, et amplioris eruditionis. Quod jamdiu puto esse a te animadversum, qui flagranti studio versasti optimos quosque et auctores et interpretes. At exemplis demonstravi, ni valde fallor, a nemine contemnendis; quae tu vel propterea libenter leges, quia me valde amas, ut merito equidem amo te. Etiam atque etiam vale.

Dabam Taurini XI *kal. Febr. a.* MDCCCXIII.

AUGUSTAE TAURINORUM.

EX TYPOGRAPHIA VINCENTII BIANCO

IN AEDIBUS ACADEMIAE

1813.